

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels
Collection générale | 2009

De eerste stem van allochtone jongeren in Brussel

Een analyse van de kiesintenties bij de federale verkiezingen van 2007

Les rhétoriciens bruxellois issus de l'immigration et leur premier vote. Une analyse des intentions de vote aux élections fédérales de 2007

Students with an immigrant background in Brussels and their first vote. An analysis of voting intentions for the 2007 federal elections

Céline Teney et Dirk Jacobs

Traducteur : Ben Winant

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/1135>

DOI : 10.4000/brussels.1135

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Céline Teney en Dirk Jacobs, « De eerste stem van allochtone jongeren in Brussel », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, nr 24, Online op 30 mars 2009, geraadpleegd op 03 mai 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/1135> ; DOI : 10.4000/brussels.1135

Licence CC BY

Céline Teney en Dirk Jacobs

De eerste stem van allochtone jongeren in Brussel

Een analyse van de kiesintenties bij de federale verkiezingen van 2007

Vertaling : Benny Winant

Sinds enkele jaren zijn de allochtone Belgen een niet te verwaarlozen kiezersgroep geworden in de Belgische steden en al helemaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Wetenschappelijke literatuur over de partijkeuze en het stemgedrag van die categorie Belgen blijft evenwel schaars. In dit artikel presenteren we een eerste analyse van het stemgedrag van allochtone leerlingen uit het laatste jaar middelbaar onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het gaat om leerlingen die voor de eerste keer gingen stemmen. We hebben getracht na te gaan of de allochtone leerlingen (met name deze van niet-EU-origine) – in vergelijking met autochtone leerlingen – een specifiek kiezersprofiel hebben, dat niet kan worden verklaard door andere sociodemografische kenmerken, zoals hun sociaaleconomische status of hun studierichting. In tegenstelling tot onze verwachtingen heeft het geboorteland van de moeder (dat we als indicator voor vreemde origine hanteerden) van de laatstejaars, na neutralisatie van de effecten van een aantal sociodemografische variabelen, inderdaad nog altijd een significante impact op hun kiesintenties. Allochtone jongeren kennen dus wel degelijk een specifiek kiesgedrag.

Céline Teney. *Afgestudeerd als sociologe en etnologue aan de Albert-Ludwigs Universität van Freiburg (Duitsland), master of Quantitative Analysis in Social Sciences (KUBrusseel) en thans onderzoekster bij het onderzoekscentrum METICES van de Université Libre de Bruxelles. In het kader van haar doctoraatsthesis (binnen het programma Prospective Research for Brussels) verricht ze onderzoek naar de attitudes van de Brusselse laatstejaars tegenover minderheden op het vlak van gender, sociaaleconomische status en etniciteit.*

Dirk Jacobs. *Hoofddocent sociologie aan de Université Libre de Bruxelles en medewerker van het onderzoekscentrum METICES aan het Institut de Sociologie. Hij heeft een groot aantal wetenschappelijke artikels geschreven over integratie van allochtonen, die gepubliceerd werden in verschillende internationale tijdschriften (onder meer International Migration, Journal of Ethnic and Migration Studies, Journal of International Migration and Integration). Onlangs heeft hij meegewerkt aan de Migrant Integration Policy Index (MIPEX).*

Contact gegevens :

Céline Teney, 02/650 33 70, cteney@ulb.ac.be

Dirk Jacobs, 02/650 32 72, dijacobs@ulb.ac.be

Michel Hubert (hoofddred.), 02/211 78 53 –
0485/41 67 64 – hubert@fusl.ac.be

Inleiding ¹

Brussel is het multiculturele gewest bij uitstek. Haar diversiteit komt ook tot uiting in het politieke landschap. De politieke vertegenwoordiging van allochtonen is de laatste jaren immers sterk toegenomen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en bereikte zelfs een niveau dat ongeëvenaard is in rest van de Europese Unie. Er is in Brussel trouwens een heuse groep beroepspolitici uit de verschillende allochtone groepen opgestaan (Jacobs et al., 2006). Nu heeft het succes van die groep allochtone politici weinig te maken met het verlenen van kiesrecht aan niet-Belgen, waarvan maar beperkt gebruik gemaakt werd tijdens de laatste lokale verkiezingen in 2006 (Teney & Jacobs, 2007).

Andere factoren - zoals de versoepeling van de naturalisatiewetgeving of de toename van het aantal allochtone Belgische jongeren die de leeftijd bereiken waarop ze kunnen deelnemen aan het politieke leven – hebben een veel grotere rol in die evolutie gespeeld. Ook heel wat autochtonen stemmen overigens doelbewust op allochtone politici (Swyngedouw & Jacobs, 2006). Hoe dan ook zijn de allochtone Belgen onweerlegbaar een niet te verwaarlozen kiezersgroep geworden in het Brusselsse.

Het is om die reden dat wij ons in deze bijdrage concentreren op de allochtone stem te Brussel. Dat er een verband bestaat tussen het verenigingsleven van migranten en hun engagement in het politieke leven in het Gewest werd reeds aangetoond (Jacobs et al., 2004), en het profiel van de allochtone kandidaten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd al uitvoerig geanalyseerd (Jacobs et al., 2006), maar het kiesgedrag van de allochtone bevolking werd nog niet systematisch onder de

---

¹ De auteurs danken de leerlingen en de scholen die in het voorjaar 2007 hebben deelgenomen aan de enquête, alsook de studenten van de VUB en de ULB die hebben bijgedragen aan het welslagen van het onderzoek. Wij danken ook de reviewers van Brussels Studies voor hun commentaar op een eerdere versie en de editors voor de vertaling uit het Frans naar het Nederlands en het Engels. Het onderzoeksproject waarop deze bijdrage zich baseert, kon worden uitgevoerd dankzij de financiële steun van het programma Prospective Research for Brussels van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de buitengewone onderzoekskredieten van de ULB.

loep genomen. Deze bijdrage wil die lacune helpen wegwerken. We zullen hier alvast de kiesintenties analyseren van de leerlingen uit het laatste jaar middelbaar onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In de scholen uit het multiculturele karakter van de Brusselse bevolking zich op uitgesproken manier en een bevraging van laatstejaars leerlingen staat ons dus toe een analyse te maken van de eerste kiesintenties van allochtone jongeren in vergelijking met autochtone jongeren. Wanneer we in de rest van deze bijdragen spreken over “laatstejaars” dan bedoelen we daarmee de in 2007 schoolgaande kiezers die voor de eerste keer gestemd hebben bij de federale verkiezingen van 2007. Wanneer we spreken over ‘allochtone laatstejaars’ dan bedoelen we daarmee laatstejaars leerlingen die de Belgische nationaliteit bezitten maar wier moeder in het buitenland geboren is.

De achterliggende vraag in deze bijdrage is of de nieuwe allochtone kiezers (die voor het eerst konden meestemmen in 2007) al dan niet een kiezersgroep met bijzondere kenmerken vormen. We gaan uit van de hypothese dat, na neutralisatie van de sociaaleconomische kenmerken van de kiezers, de kiesintenties van de allochtone leerlingen niet zullen verschillen van die van de autochtone leerlingen. We weten immers dat er in België een sterke samenhang is tussen origine en sociaal economische status (Phalet et al., 2007). De sociaaleconomische status is traditioneel één van de doorslaggevende factoren voor het stemgedrag bij verkiezingen. Bijgevolg is het zeer waarschijnlijk dat het stemgedrag van allochtone leerlingen, als dat verschillend zou zijn van dat van autochtone leerlingen, grotendeels verklaard kan worden door hun (doorgaans lagere) sociaaleconomische thuissituatie.

Welke data gebruiken we voor deze analyse? In het voorjaar 2007 hebben we een grootschalige kwantitatieve enquête gehouden bij de laatstejaars van de scholen van zeven Brusselse gemeenten². 88 % van de scholen – alle onderwijsnetten, studierichtingen en onderwijstalen samen – die het schoollandschap van die gemeenten uitmaken (in totaal 70 scholen), hebben deelgenomen aan de enquête. Alle laatstejaars leerlingen van de deelnemende scholen die aanwezig waren toen de gegevens werden verzameld, hebben een vragenlijst ingevuld die peilde naar hun meningen en attitudes op tal van gebieden. Een van de vragen ging over de kiesintenties van de leerlingen bij de (toen nakende) federale verkiezingen van 2007 en vormt het basismateriaal voor deze studie.

De analyse van de kiesintenties van de laatstejaars die in deze bijdrage wordt voorgesteld, betreft alle leerlingen van Belgische nationaliteit die hebben geantwoord dat ze van plan waren om op een van de Franstalige partijen te stemmen. Onder hen bevinden zich heel wat allochtone leerlingen wier kiesintenties we zullen vergelijken met die van autochtone leerlingen. Met de leerlingen van buitenlandse nationaliteit werd in de studie geen rekening gehouden (aangezien die geen stemrecht hebben voor de federale verkiezingen omdat ze niet de Belgische nationaliteit bezitten). Er werd evenmin rekening gehouden met de 34,2% laatstejaars die antwoordden dat ze op het moment van de bevraging nog niet wisten op welke partij ze zouden

---

² De volgende gemeenten werden wegens hun geografische en demografische representativiteit geselecteerd voor de steekproef: Anderlecht, Oudergem, Brussel-Stad, Molenbeek, Schaarbeek, Ukkel en Watermaal-Bosvoorde.

stemmen³, noch met diegenen die de intentie hadden op een Nederlandstalige partij⁴ te stemmen. Uiteindelijk is deze analyse dan ook 'slechts' gebaseerd op 1,283 leerlingen die aan de voornoemde criteria voldoen.

De precieze vraag over de kiesintenties die aan de leerlingen werd voorgelegd, luidde als volgt: "In 2007 vinden er federale verkiezingen plaats. Heb je al een idee op welke partij je zal stemmen?"

De mogelijke antwoorden omvatten – naast de Nederlandstalige partijen – zeven verschillende Franstalige partijen: de christen-democraten (cdH), de socialisten (PS), de groenen (Ecolo), de liberalen (MR), alsook drie kleinere partijen (Front National, Parti des Jeunes Musulmans, Parti du Travail de Belgique), die we nadien in onze analyse samen gegroepeerd hebben in de categorie 'andere'⁵. Bij de interpretatie van de resultaten zullen we ons immers toespitsen op de vier grote Franstalige partijen. We kunnen omwille van methodologisch-technische redenen, gelinkt aan de relatief beperktere steun aan kleinere partijen, namelijk enkel voor die partijen een betrouwbare multivariate analyse uitvoeren.

³ De gegevens werden verzameld van eind februari tot eind mei 2007. De Belgische federale verkiezingen hadden plaats op 10 juni 2007. De periode waarin de gegevens verzameld werden, verklaart gedeeltelijk het zeer hoge percentage onbeslisten. Het percentage onbeslisten ligt immers hoger in de scholen waar de gegevens in de eerste weken van de enquête werden verzameld (Cramers V van 0,22; $p < 0,001$). De onbeslisten hebben geen specifiek sociodemografisch profiel (alle Cramers V's van de sociodemografische variabelen voor de categorieën van de onbeslisten en de niet-onbeslisten zijn kleiner dan 0,1).

⁴ Uiteraard is dit niet omdat de keuze voor Nederlandstalige politieke partijen niet interessant zou zijn als onderzoeksonderwerp of onbelangrijk zou zijn, wel integendeel. Onze steekproef bevat echter relatief gezien te weinig kiesintenties van de laatstejaars voor een van de Nederlandstalige partijen om een gedetailleerde multivariate analyse te kunnen maken. Om een dergelijke analyse (met meerdere onafhankelijke variabelen) te kunnen uitvoeren op betrouwbare wijze moet er een vrij groot aantal respondenten zijn die voor elk van de Nederlandstalige partijen stemden. Voor een dergelijke gedetailleerde analyse zijn onze cijfers vanuit technisch-methodologisch oogpunt te bescheiden. Dit wil echter allerm minst betekenen dat de Brusselse jongeren niet voor Vlaamse partijen zouden stemmen. Het resultaat van de Nederlandstalige partijen bij alle Belgische leerlingen die een kiesintentie kenbaar hebben gemaakt in ons onderzoek, zijn immers als volgt: CD&V: 3,9%; Groen!: 5,0%; Lijst Dedecker: 0,3%; SPA-Spirit: 2,8%; Open-VLD: 3,4% en Vlaams Belang: 3,4%.

⁵ In dit geval is het aantal kiesintenties voor een van de drie Franstalige kleinere partijen evenmin voldoende om een gedetailleerde analyse en interpretatie mogelijk te maken. De categorie 'andere' omvat ook de jonge laatstejaars die geantwoord hebben « ik ga blanco stemmen (een stembiljet ongeldig maken) ». De categorie 'andere' kan niet echt geïnterpreteerd worden, gelet op het heterogene karakter van de partijen die met de blanco stem gegroepeerd worden.

Kiesintenties van de Brusselse laatstejaars

Om na te gaan of het kiesgedrag van de allochtone laatstejaars daadwerkelijk verschilt van dat van de autochtone laatstejaars (uit vergelijkbare sociaaleconomische middens), is het noodzakelijk om de invloed van de sociodemografische kenmerken van de laatstejaars expliciet te « neutraliseren ». De Belgische verkiezingsstudies (Swyngedouw et al., 2007, Swyngedouw et al., 1998, Swyngedouw & Billiet, 2002, Delwit & Van Haute, 2008) leggen traditioneel de nadruk op verschillende sociodemografische kenmerken die de kiesintenties beïnvloeden: sociaaleconomische status, opleidingsniveau, gender, geloof (met name het bijwonen van erediensten) en deelname aan het verenigingsleven. In onze analyse zullen we dus de invloed van die sociodemografische variabelen neutraliseren om de eventuele overblijvende 'netto' invloed van origine op de kiesintenties van de laatstejaars te meten. Onze nulhypothese is dat er, na controle voor andere variabelen, geen verschil tussen allochtone en autochtone 'eerste kiezers' is.

Sociodemografisch profiel van de ondervraagde Brusselse laatstejaars

Van de laatstejaars in onze steekproef verklaart 46% dat hun moeder in het buitenland geboren is. Ze worden bijgevolg als « allochtoon » beschouwd. In de steekproef zitten maar liefst 96 verschillende nationaliteiten van de moeder. Gelet op dat grote aantal, moesten we een selectie maken en ook verkoepelende categorieën hanteren: er is immers een voldoende aantal leerlingen per categorie nodig om de steekproef correct te kunnen analyseren.

We hebben bijgevolg de geboortelanden van de moeder ingedeeld in de vijf categorieën die het meest vertegenwoordigd zijn in de steekproef: de Belgische laatstejaars wier moeder in België is geboren (54,0%), de Belgische laatstejaars wier moeder in Marokko is geboren (20,0%), de Belgische laatstejaars wier moeder in Turkije is geboren (5,6%), de Belgische laatstejaars wier moeder in de Democratische Republiek Congo is geboren (5,6%) en, ten slotte, de Belgische laatstejaars wier moeder in een ander land is geboren (ander land: 14,7%). Deze laatste categorie omvat dus de laatstejaars wier moeder geboren is in een ander land zoals een Aziatisch, Zuid-Amerikaans, Noord-Amerikaans, Afrikaans of nog Europees land (zonder dat er een overwicht is van een bepaalde groep). Omdat dit een zeer diverse groep is, waarbinnen het geen zin had verdere onderverdelingen te maken zonder in te kleine steekproefaantallen te vervallen, hechten we in onze analyse enkel belang aan de leerlingen die een Marokkaanse, Turkse of Congoese achtergrond kennen (en sterk genoeg vertegenwoordigd zijn om betrouwbare analyses toe te laten). We herinneren er hier aan dat deze indeling naar origine gebaseerd is op een objectieverbaar criterium (het geboorteland van de moeder) met het oog op een statistische analyse en dus niet noodzakelijk de subjectieve identiteit van de Brusselse laatstejaars weergeeft.

Als indicator voor de sociaaleconomische status van de leerlingen wordt in deze bijdrage een indirecte indicator, namelijk het opleidingsniveau van de moeder, gehanteerd. Er bestaat immers een grote correlatie tussen de algemene sociaaleconomische status (SES) van de ouders en hun opleidingsniveau. Bovendien kan het opleidingsniveau van de moeder gemakkelijker gerapporteerd worden door de leerlingen dan de socioprofessionele positie of sociale klasse (die ze vaak moeilijker correct kunnen inschatten). Om pragmatische redenen kozen we voor het oplei-

dingsniveau van de moeder omdat leerlingen vaker bij de moeder wonen dan bij de vader. De variabele die de sociaaleconomische status van de leerlingen meet, bestaat uit drie categorieën: moeder met hoogstens een diploma basisonderwijs (20,3% van de steekproef); moeder met een diploma secundair onderwijs (35,6%) en moeder met een diploma hoger onderwijs (44,1%).

Onze steekproef bestaat uit 55,7% jonge vrouwen. 58% van de leerlingen in onze steekproef volgt algemeen secundair onderwijs, 31,7% technisch onderwijs en 10,3% beroepsonderwijs.

De variabele « bijwonen van erediensten » bestaat uit twee categorieën: de eerste omvat de leerlingen die minder dan één keer per maand een eredienst bijwonen (73% van de leerlingen). De tweede categorie omvat de leerlingen die minstens één keer per maand een eredienst bijwonen.

Ten slotte omvat de variabele 'deelname aan het verenigingsleven' twee categorieën. De eerste categorie omvat alle leerlingen die het vorige jaar aan minstens één activiteit van een vereniging hebben deelgenomen. De tweede categorie omvat alle leerlingen die het vorige jaar aan geen enkele activiteit van een vereniging hebben deelgenomen (14,1% van de leerlingen).

Analysmethoden

Om de impact van de verschillende sociaaldemografische variabelen op de kiesintenties te evalueren, werd een multinomiale logistische analyse uitgevoerd. Zo'n analyse staat toe om tegelijkertijd de impact van alle structurele variabelen op de kiesintenties te evalueren. Om de interpretatie van de impact van de structurele variabelen te vereenvoudigen, werden de parameterschattingen van de multinomiale logistische regressieanalyse verwerkt met het LEM-programma (Vermunt, 1997) volgens de procedure van Kaufman en Schervish (1986). Die procedure berekent voor elke sociodemografische categorie de kiesintenties uitgedrukt als een verschil in percentagepunten tegenover het gemiddelde percentage dat elke partij globaal behaalde. Zo kan men bijvoorbeeld berekenen wat de impact is van gender op de preferentie voor een specifieke partij, na controle voor de impact van andere variabelen zoals opleidingsniveau van de moeder of etnische achtergrond op de kiesintenties.. Deze techniek werd door Swyngedouw (1989) in de Belgische verkiezingsstudies geïntroduceerd.

Resultaten

Tabel 1 bevat de sociodemografische variabelen van het multinomiaal logistisch model en het significantieniveau van hun predictieve kracht voor kiesintenties. Ze maakt het mogelijk na te gaan of elke sociodemografische variabele (waarvan we een invloed verwachten) inderdaad een significante invloed heeft op de kiesintenties van de laatstejaars leerlingen. Telkens worden de effecten van de andere variabelen in het model geneutraliseerd ; het gaat dus om de 'directe' effecten na controle voor de impact van de andere variabelen in het model (die constant gehouden worden). Men stelt in tabel 1 reeds vast dat de verschillen in kiesintenties die samenhangen met het geboorteland van de moeder significant blijven, zelfs wanneer de effecten van de andere variabelen, waaronder het effect van de sociaaleconomische status van de laatstejaars, worden geneutraliseerd. Dit betekent dus dat, anders dan we verwacht hadden, allochtone leerlingen wel degelijk anders stemmen dan autochto-

ne leerlingen, ook al nemen we bijvoorbeeld hun sociaal-economische thuissituatie in rekenschap. Alle variabelen, met uitzondering van de variabele 'deelname aan het verenigingsleven', hebben een significant effect op de kiesintenties van de laatstejaars. Enkel die laatste variabele wordt bijgevolg uit het uiteindelijke model verwijderd.

Samengevat, verplicht deze tabel ons dus onze uitgangshypothese te verwerpen. De kiesintenties van de allochtone laatstejaars leerlingen verschillen significant van de kiesintenties van de autochtone laatstejaars leerlingen, zelfs als het effect van de andere sociodemografische factoren, waaronder de sociaaleconomische status, wordt geneutraliseerd. Laten we dan nu nagaan op welke wijze ze verschillen en wat de invloed van elk van de variabelen in ons model is.

Sociodemografische variabelen	Significantie
Gender	Significant* (32,7 ; 4)
Opleiding van de moeder	Significant* (30,9 ; 8)
Studierichting	Significant* (33,2 ; 8)
Bijwonen van erediensten	Significant* (39,0 ; 4)
Deelname aan verenigingsleven	Niet-significant (2,4 ; 4)
Origine van de moeder	Significant* (98,7 ; 16)

Tabel 1: Multinomiale logistische regressieanalyse. Overzicht van de sociodemografische variabelen

* Significant op niveau $p < 0,001$

De eerste waarde binnen de haakjes komt overeen met χ^2 , de tweede waarde is de vrijheidsgraad van die variabele.

Politieke categorie als referentie: stem 'andere'

Sociodemografische categorieën als referentie: niet-gelovige mannelijke leerling van het algemeen secundair onderwijs wiens moeder in België geboren is en een diploma hogere studies heeft.

Pseudo R^2 : Cox en Snell = 0,246; Nagelkerke = 0,259

Om de invloed van elke structurele variabele op de kiesintenties grondiger te analyseren, geven we de precieze effecten van elke categorie weer in tabel 2. Die effecten worden uitgedrukt in het verschil in procentpunten van elke categorie ten opzichte van het algemene gemiddelde percentage dat elke politieke partij in onze steekproef heeft gehaald. Die verschillen in procentpunten zijn zogenaamde netto-effecten: bij de raming werd de invloed van de andere structurele variabelen op de kiesintenties geneutraliseerd.

De correcte lectuur van tabel 2 noodzaakt wellicht een nadere toelichting. Als men de categorie vrouwen onder de loep neemt (en tegelijk de impact van de andere variabelen van het model neutraliseert), liggen de kiesintenties van de jonge vrouwen voor de MR 3,4 procentpunten lager dan de kiesintenties voor de MR van alle laatstejaars – ongeacht hun gender (27,6%). Maar opgelet, het gaat dus om het 'uitgezuiverde' effect van gender (wat niet hetzelfde is als het « echte » bruto percentage

vrouwen die op de MR stemmen): het betreft het percentage jonge vrouwen dat op de MR wil stemmen, zonder dat daarbij een effect uitgaat van de sociaal-economische afkomst, de etnische origine of het religieuze of levensbeschouwelijke profiel van de betrokkenen. De MR krijgt dus 24,2% van de stemmen van de jonge vrouwen nadat de invloed van alle andere variabelen van het model werd geneutraliseerd. Het is belangrijk op te merken dat het verschil in percentage van een bepaalde categorie ten opzichte van het algemeen gemiddelde, dat hier wordt uitgedrukt in procentpunten, geïnterpreteerd moet worden in het licht van de sterkte van elke politieke partij. Een verschil van 3 procentpunten is bijvoorbeeld een relatief groter verschil – en dus een groter effect - voor een politieke partij zoals het cdH, waarvoor het algemeen gemiddelde van de kiesintenties 12,2% bedraagt, dan voor de PS (waarvoor het algemeen gemiddelde van de kiesintenties 29% bedraagt).

Om een correcte interpretatie van de tabel verder te vergemakkelijken, wijzen we er nog op dat de som van de percentages door optelling (of aftrekking) van de 'netto' effecten altijd 100 per rij is. We geven daarvan een voorbeeld voor de resultaten met

betrekking tot de categorie 'vrouw' (na neutralisatie van de impact van de andere variabelen van het model). 13,3% van de vrouwen stemt voor het cdH (het gemiddelde 12,2% +1,2 procentpunt voor de categorie 'vrouw'), 22,8% van de vrouwen stemt voor Ecolo (20% + 2,8), enzovoort. Na die berekening voor de hele rij bedraagt het totaal 100 (dat is namelijk de som van de stemverdeling van alle vrouwen)⁶. Maar nogmaals opgepast, het gaat dus over 'zuivere' netto-effecten, na neutralisatie van andere variabelen (hier : het stemgedrag van vrouwen nadat gecontroleerd werd voor het opleidingsniveau van de moeder, de afkomst, enzovoort).

We analyseren nu in detail de 'zuivere' netto-effecten van de sociode-

	cdH	ECOLO	MR	PS	ANDERE
Algemeen gemiddelde	12,2	20,0	27,6	29,0	11,1
Vrouw	+1,2	+2,8	-3,4	+2,8	-3,3
Man	-1,4	-3,4	+4,3	-3,6	+4,2
Praktiserend gelovig	+7,9	-11,3	+2,3	-0,3	+1,5
Niet-praktiserend of niet gelovig	-2,9	+4,2	-0,9	+0,1	-0,5
Beroepsonderwijs	-3,2	-7,8	-2,3	+10,8	+2,5
Technisch onderwijs	+4,1	-4,2	-4,4	+5,3	-0,7
Algemeen onderwijs	-1,6	+3,7	+2,8	-4,8	0,0
Moeder basisonderwijs	-1,6	+2,6	-6,9	+2,9	+3,0
Moeder secundair onderwijs	-0,3	-6,1	+1,2	+2,0	+3,3
Moeder hoger onderwijs	+1,1	+3,8	+2,2	-3,0	-3,9
Moeder geboren in een ander land	0,0	-1,6	-3,8	+8,4	-2,9
Moeder geboren in Marokko	+3,3	-4,4	-14,2	+16,5	-1,1
Moeder geboren in DRC	+12,9	+3,1	-17,3	+4,1	-2,7
Moeder geboren in Turkije	+2,3	-4,3	-12,4	+17,8	-3,3
Moeder geboren in België	-2,7	+2,3	+9,4	-10,7	+1,9

Tabel 2: Verschil in percentage tussen 'netto' effecten en brutofrequenties per politieke partij

⁶ Kleine afwijkingen zijn evenwel mogelijk, omdat we de cijfers afgerond hebben.

mografische kenmerken voor elke politieke partij. Er zij nogmaals uitdrukkelijk op gewezen – omdat dit wel eens misgeïnterpreteerd wordt - dat elk effect dat hieronder wordt beschreven en opgenomen is in tabel 2, een gevolg is van de 'pure' impact van de respectieve categorie op de preferenties voor een bepaalde politieke partij, met uitsluiting van de potentiële effecten van alle andere sociodemografische factoren die opgenomen zijn in het model⁷.

De grootste gendergerelateerde verschillen vinden we terug bij de kiesintenties voor de PS, de MR en Ecolo. Na neutralisatie van de effecten van de andere variabelen van het model, blijkt immers dat de jonge vrouwen meer geneigd zijn om op de socialisten (+2,8) en de groenen (+2,8) te stemmen dan mannen (respectievelijk -3,6 en -3,4 tegenover het algemeen gemiddelde). De jonge mannen hebben daarentegen vaker de intentie om op de MR te stemmen (+4,3). Deze trends dienen evenwel correct geïnterpreteerd te worden: Mannen stemmen dus vaker voor de MR dan vrouwen (terwijl vrouwen vaker stemmen voor Ecolo en PS dan mannen), maar de MR behaalt natuurlijk wel nog steeds een groot aandeel van de stemmen van de vrouwen (24,2% van de vrouwen stemt namelijk voor de MR - na neutralisatie van de effecten van de andere variabelen van het model - tegenover 22,8% van de vrouwen die stemmen voor Ecolo en 31,8% die stemmen voor de PS).

Wat het regelmatig bijwonen van erediensten betreft, zijn er twee opmerkelijke resultaten bij het cdH en Ecolo. De leerlingen die zichzelf als praktiserend gelovig beschouwen, hebben veel vaker de intentie om op het cdH te stemmen (+7,9). Ze zijn daarentegen minder geneigd om voor de groenen te stemmen (-11,3). Deze trends moeten op hun beurt correct geïnterpreteerd worden. Na neutralisatie van de effecten van de andere variabelen van het model, stemt 20,1% van de jonge kiezers die zichzelf als praktiserend gelovig beschouwen, voor het cdH, 9,7% voor Ecolo, 30,9% voor de MR en 28,7% voor de PS.

Vervolgens behandelen we de verschillen in percentage in de kiesintenties volgens het opleidingsniveau van de moeder. De laatstejaars wier moeder een diploma basisonderwijs (+2,9) of secundair onderwijs (+2,0) heeft, zijn meer geneigd op de PS te stemmen dan de laatstejaars wier moeder hoger onderwijs heeft gevolgd (-3,0). Deze laatste hebben vaker dan gemiddeld de intentie om op Ecolo (+3,8) en de MR (+2,2) te stemmen en iets meer dan gemiddeld de intentie om op het cdH (+1,1) te stemmen. Bij de laatstejaars vinden we dus de traditionele profielen van de kiezers van de PS, MR en Ecolo terug: de MR en Ecolo halen relatief gezien meer stemmen bij leerlingen met een hoge sociaaleconomische status (wier moeder hoger onderwijs gevolgd heeft), terwijl de PS relatief gezien meer stemmen haalt bij leerlingen met een lagere sociaaleconomische status⁸. Het opleidingsniveau van de moeder heeft daarentegen geen noemenswaardige invloed op de kiesintenties van de laatstejaars voor het cdH.

⁷ Het gaat dus niet om bivariate analyses (de brutoresultaten) die je zou bereiken via het opstellen van kruistabellen, maar om een veel verfijndere multivariate analyse die ertoe strekt de 'zuivere' effecten te isoleren.

⁸ Bij de leerlingen wier moeder hoger onderwijs heeft gevolgd, blijft de PS met 26% evenwel populairder dan Ecolo (23,8%).

De effecten van de sociaaleconomische status uit zich evenwel ook in grote mate langs de studierichting van de leerlingen. De PS haalt gemiddeld vaker stemmen bij leerlingen die beroepsonderwijs (+10,8) of technisch onderwijs (+5,3) volgen en minder stemmen bij leerlingen die algemeen secundair onderwijs volgen (-4,8). Ecolo haalt meer stemmen bij leerlingen van het algemeen secundair onderwijs (+3,7), maar minder stemmen bij leerlingen van het technisch onderwijs (-4,2) en al helemaal bij die van het beroepsonderwijs (-7,8). De kiesintenties voor de MR vertonen dezelfde trend: meer stemmen van leerlingen van het algemeen secundair onderwijs (+2,8) en minder stemmen van leerlingen van het technisch onderwijs (-4,4) en het beroepsonderwijs (-2,3) (ten opzichte van het algemene gemiddelde van de kiesintenties voor de MR).

Er worden ook belangrijke effecten voor de kiesintenties voor het cdH vastgesteld: die halen meer stemmen van laatstejaars uit het technisch onderwijs (+4,1) en minder stemmen van laatstejaars uit het beroepsonderwijs (-3,2) en het algemeen secundair onderwijs (-1,6). Telkens gaat het om vergelijkingen tegenover het gemiddelde resultaat per partij.

Het zou interessant zijn om de verhouding tussen het onderwijstype en de kiesintenties van de laatstejaars grondiger te analyseren. Er kunnen immers verschillende verklaringen voor die resultaten worden gevonden, maar die kunnen jammer genoeg niet geverifieerd worden met onze gegevens⁹: de verschillen voor de variabele 'studierichting' – die grotendeels dezelfde richting uitgaan als de verschillen voor de variabele 'opleidingsniveau van de moeder' – zouden kunnen samenhangen met de sociaaleconomische status van de leerlingen (los van het opleidingsniveau van de moeder), aangezien het schoolonderwijs in Franstalig België en met name in Brussel een zeer inegalitair sociaal gesegregeerd systeem is (Delvaux et al., 2005, Hirtt et al., 2007, Jacobs and Rea, 2007, Janssens, 2009). Aangezien het opleidingsniveau van de moeder niet helemaal de sociaaleconomische status van de leerlingen weerspiegelt, zouden de verschillen voor de variabele 'studierichting' te wijten kunnen zijn aan de sociaaleconomische status van de leerling en niet meteen gekoppeld zijn aan het gevolgde onderwijs. Het is daarentegen evenzeer mogelijk dat de verschillen die verband houden met de studierichting wel gedeeltelijk te wijten zijn aan het gevolgde onderwijstype of daarmee samenhangende eigenschappen (zoals het gemiddelde sociaal-economische profiel van de leerlingen van een school). Scholen kunnen immers hun leerlingen niet alleen beïnvloeden door het onderwijs dat ze aanbieden (en de onderwerpen die daarbij aan bod komen in de lessen), maar ook door 'peer pressure' (de invloed van leerlingen op elkaar) en 'school compositie effecten' (het schoolklimaat dat samenhangt met de concentratie van leerlingen met een bepaalde sociaal-economische achtergrond). De school is namelijk zowel een educatieve instelling als een omgeving die informele processen van socialisering met zich meebrengt.

Als we, last but not least, de kiesintenties van de allochtone laatstejaars vergelijken met het algemeen gemiddelde voor elke partij, stelt men vast dat het cdH aantrek-

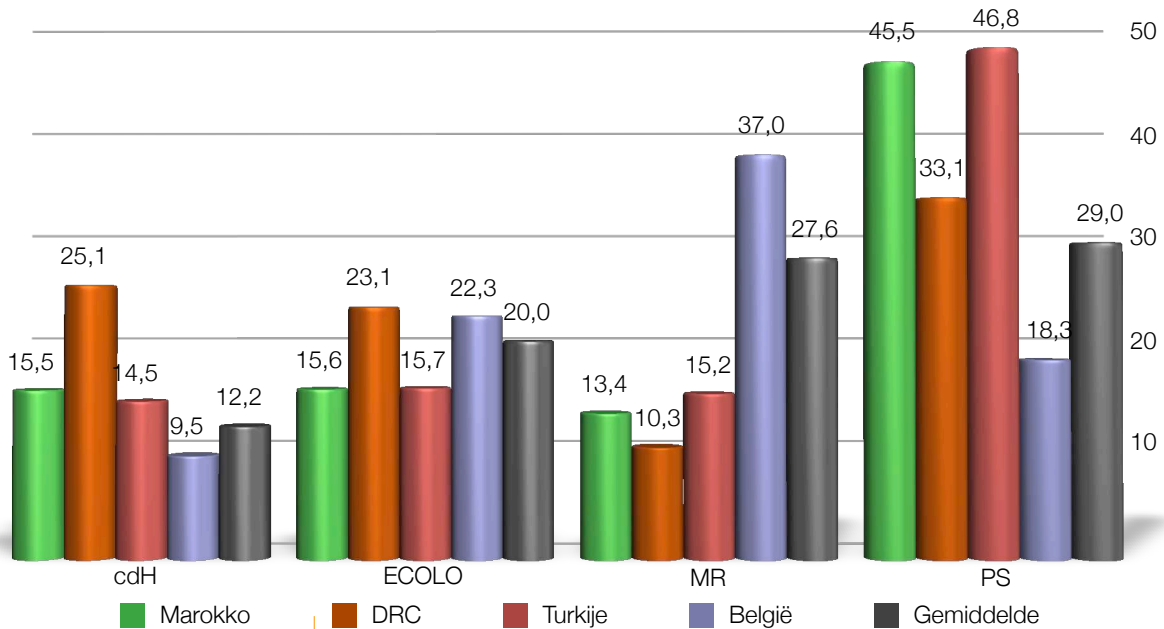
⁹ Onze steekproef is niet groot genoeg om met name de impact van de scholen op de kiesintenties van de laatstejaars grondiger te analyseren. Het zou namelijk kunnen dat de schoolsaamenstelling (bijvoorbeeld het gemiddelde sociaal-economische niveau van de schoolpopulatie), los van de individuele karakteristieken van de leerlingen, een impact heeft.

kelijker is voor de laatstejaars van Congolese origine (+12,9), gevolgd – in mindere mate - door de leerlingen wier moeder in Marokko (+3,3) of in Turkije (+2,3) geboren is.

De kiesintenties voor de PS zijn bij de leerlingen van Marokkaanse of Turkse origine spectaculair hoger dan de gemiddelde kiesintentie voor die partij (Marokko: +16,5; Turkije: +17,8). Ook al is het effect minder uitgesproken dan bij de leerlingen van Marokkaanse of Turkse origine, verklaren ook de laatstejaars van Congolese origine meer dan gemiddeld te zullen stemmen op de PS (+4,1)¹⁰. De autochtone leerlingen zijn dan weer veel minder dan het gemiddelde geneigd om op de PS (-10,7) te stemmen.

De laatstejaars van Congolese origine vormen de groep die relatief gezien het meest op de groenen stemt, met kiesintenties die 3,1 procentpunten hoger liggen dan het gemiddelde, gevolgd door de laatstejaars wier moeder in België is geboren (+2,3 punten). De laatstejaars wier moeder in Marokko of Turkije is geboren, hebben dan weer minder dan het gemiddelde de intentie om op Ecolo te stemmen (Marokko: -4,4 ; Turkije : -4,3).

Figuur 1: Zuivere verschillen volgens het geboorteland van de moeder

¹⁰ De PS blijft in elk geval de populairste partij bij de leerlingen van Congolese afkomst (33,1%). Het cdH krijgt 25,1% van de stemmen in die categorie van leerlingen. Het gaat natuurlijk telkens om de resultaten na neutralisatie van de invloed van de andere variabelen van het model.

Wat de resultaten van de MR betreft, stelt men vast dat de allochtone leerlingen - ongeacht het geboorteland van de moeder - veel minder de intentie hebben om op de liberalen te stemmen (Congo -17,3 ; Turkije: -12,4 ; Marokko: -14,2). Dat betekent daarom uiteraard niet dat geen enkele allochtone laatstejaars van plan was om op de MR te stemmen¹¹. Het aandeel van de kiesintenties voor de MR bij de allochtone leerlingen is enkel beduidend kleiner dan het gemiddelde. De laatstejaars wier moeder in België geboren is, hebben daarentegen veel meer dan het gemiddelde de intentie om op de MR te stemmen (+9,4).

In de visuele representatie in figuur 1 worden de kiesintenties (uitgedrukt in percentages) van de Belgische laatstejaars van Marokkaanse, Turkse of Congolese afkomst en die van de autochtone laatstejaars vergeleken met het algemeen gemiddelde (voor elke partij). De resultaten in figuur 1 zijn nog steeds de 'zuivere' netto-resultaten: de invloed van de andere structurele variabelen in ons model is geneutraliseerd. De positieve impact van de Marokkaanse en Turkse origine en in mindere mate van de Congolese origine op de kiesintenties voor de PS valt duidelijk op. De kiesintenties van de allochtone laatstejaars liggen voor de MR - ongeacht het geboorteland van de moeder - lager dan het gemiddelde. De autochtone laatstejaars zijn een stuk minder dan gemiddeld van plan om op de PS te stemmen en zijn bovengemiddeld vaak van plan de MR te stemmen. De leerlingen wier moeder in Congo is geboren, hebben veel vaker dan gemiddeld de intentie om op cdH te stemmen. Ten slotte krijgt Ecolo iets meer dan het gemiddelde een kiesintentie van leerlingen van Congolese origine en van autochtone leerlingen.

Bespreking

De laatste jaren is de migrantenbevolking een niet te verwaarlozen kiezersgroep geworden in verschillende Belgische agglomeraties, waaronder het Brussels Gewest (Deboosere, 2009). De stemvoorkeuren van de migrantengroepen werden tot nog toe ternauwernood onderzocht. Dat heeft tot allerhande speculaties geleid. In dit artikel hebben we bij wijze van primeur een multivariate analyse van de kiesintenties van allochtone jongeren die voor het eerst gingen stemmen, verricht. We hebben ons daarvoor gebaseerd op gegevens die we bij de laatstejaars leerlingen (die schoollopen in verschillende gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) in 2007 hebben verzameld. We hebben getracht na te gaan of de Belgische allochtone leerlingen (met name zij van niet-EU origine) specifieke stemvoorkeuren hebben die niet kunnen worden verklaard door andere sociodemografische kenmerken zoals gender, sociaaleconomische status, studierichting, bijwonen van eredienssten of nog deelname aan het verenigingsleven. Onze gegevens wijzen er duidelijk op dat de verschillen in stemvoorkeuren van de Belgische allochtone leerlingen (vergeleken met de autochtone leerlingen) niet volledig verklaard kunnen worden aan de hand van de traditionele sociodemografische kenmerken.

¹¹ De MR haalt, na neutralisatie van de invloed van de andere variabelen van het model, nog altijd 13,4% van de stemmen van de leerlingen van Marokkaanse afkomst, 10,3% van de stemmen van de leerlingen van Congolese afkomst en 15,2% van de stemmen van de leerlingen van Turkse afkomst.

Het geboorteland van de moeder van de laatstejaars blijkt immers op zichzelf een significante impact op hun kiesintenties te hebben. De PS en het cdH blijken meer dan gemiddeld stemmen van de Belgische allochtone laatstejaarsleerlingen te krijgen. De resultaten van Ecolo vertonen daarentegen grote contrasten: een iets kleiner aandeel van de Belgische laatstejaars van Marokkaanse of Turkse origine (dan het gemiddelde) is van plan te stemmen op de groenen, terwijl de leerlingen van Congolese origine iets meer dan het gemiddelde zouden stemmen op Ecolo. In het algemeen zijn de Belgische allochtone laatstejaarsleerlingen minder geneigd op de MR te stemmen (dan de gemiddelde kiezer). Het kiesgedrag van de allochtone laatstejaars leerlingen blijft evenwel duidelijk gediversifieerd: alle vier de grote Franstalige politieke partijen zijn in staat stemmen aan te trekken van jonge allochtone kiezers. De ene partij is daarbij echter al wat meer succesvol dan de andere.

Bevindingen uit een in Nederland uitgevoerde studie (Tillie, 1998) staan ons misschien toe meer licht te werpen op een aantal vaststellingen aangaande de kiesintenties onder de Belgische allochtone laatstejaarsleerlingen. Volgens Tillie is de ideologische tegenstelling tussen linkse en rechtse partijen niet de enige beslissende factor in de stemvoorkeuren van allochtone kiezers. Naast ideologische affiniteiten spelen bij de kiespreferenties ook nog andere factoren: de allochtone kiezers stemmen bijvoorbeeld sneller op een partij die op haar lijst een of meer kandidaten van dezelfde origine heeft staan. Allochtone kiezers kunnen zich verder ook aangesproken weten door het specifieke discours van een politieke partij en haar relevante programmapunten aangaande de omgang met de fenomenen diversiteit en migratie. Tillie meent verder dat allochtonen eerst de politieke partij kiezen op basis van hun eigen algemene ideologische voorkeuren (bijvoorbeeld de tegenstelling links-rechts) en vervolgens hun uiteindelijke keuze maken, rekening houdend met specifieke standpunten over de multiculturele samenleving maar evenzeer met het profiel van de kandidaten die op de lijst staan. Gelet op het profiel van de kandidaten dat we vaststelden bij de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement in 2004 (Jacobs et al., 2006), zou dit effect ook wel eens in Brussel kunnen spelen. Zo viel op dat bijna 28% van alle kandidaten wier beide ouders niet van Belgische nationaliteit zijn, zich op de PS-lijst bevonden. Het is dan wellicht ook geen toeval dat de PS goede resultaten kan neerzetten bij de allochtone kiezers. De twee andere partijen die op uitgesproken wijze allochtone kandidaten aantrokken, zijn Ecolo en het cdH (allebei 14,7%). Die kandidaten waren meestal van Marokkaanse en in mindere mate van Turkse afkomst. De origine van de allochtone kandidaten was overigens veel gediversifieerder op de lijst van het cdH dan op de lijsten van de PS of Ecolo. Zo stonden er bijvoorbeeld ook flink wat kandidaten van Congolese origine op.

Het specifieke profiel van de kandidaten in het Brussels Gewest zou dus misschien een bijkomende verklaring kunnen zijn voor het feit dat jonge allochtone kiezers bovengemiddeld hun steun verlenen aan de PS, op enige afstand gevolgd door cdH en Ecolo. In welke mate er effectief een link is tussen het specifieke profiel van de kandidaten en de kiesintenties van allochtone leerlingen kunnen wij jammer genoeg niet nagaan aan de hand van onze gegevens (omdat we de leerlingen niet vroegen in welke mate de aanwezigheid van kandidaten van dezelfde etnische origine hun stemgedrag bepaalt). Een nog te verschijnen studie (Jacobs et al., 2009) toont evenwel aan dat de allochtone Brusselse kiezers inderdaad meer dan de andere kiezers geneigd zijn om uitdrukkelijk op een kandidaat van vreemde origine te stemmen.

Referenties

- DEBOOSERE, P., EGGERICKX, T., VAN HECKE, E. & WAYENS, B. (2009), De Brusselse bevolking: een demografische doorlichting, *Brussels Studies*.
- DELVAUX, B., DEMEUSE, M., DUPRIEZ, V., GUISSSET, C., FAGNANT, A., LAFONTAINE, D., MARISSAL, P. & MAROY, C. (2005) Les bassins scolaires : De l'idée au projet. Propositions relatives aux domaines d'intervention, aux instances et aux territoires. Recherche financée par la Communauté Française de Belgique.
- DELWIT, P. & VAN HAUTE, E. (2008) Le vote des Belges (Bruxelles-Wallonie, 10 juin 2007), Brussels, Edition de l'Université de Bruxelles.
- HIRTT, N., NICAISE, I. & DE ZUTTER, D. (2007) De school van de ongelijkheid, Berchem, EPO.
- JACOBS, D., BOUSETTA, H., REA, A., MARTINIELLO, M. & SWYNGEDOUW, M. (2006) Qui sont les candidats aux élections bruxelloises? Le profil des candidats à l'élection au parlement de la Région de Bruxelles Capitale du 13 Juin 2004. *Cahiers Migrations* 37.
- JACOBS, D., PHALET, K. & SWYNGEDOUW, M. (2004) Associational membership and political involvement among ethnic minority groups Brussels. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, 543-559.
- JACOBS, D. & REA, A. (2007) Brussels youth: between diversity and adversity. Survey of secondary school students in downtown Brussels. *Brussels Studies*, 8.
- JACOBS, D., TENEY, C., REA, A. & DELWIT, P. (à venir) Voting patterns among ethnic minorities in Brussels (Belgium) during the 2006 local elections.
- JANSSENS, R., CARLIER, D. & VAN DE CRAEN, P. (2009) L'enseignement à Bruxelles. *Brussels Studies*.
- KAUFMAN, R. L. & SCHERVISH, P. G. (1986) Using adjusted crosstabulations to interpret log-linear relationships. *American Sociological Review*, 51, 717-733.
- PHALET, K., DEBOOSERE, P. & BASTIAENSSEN, V. (2007) Old and new inequalities in educational attainment. Ethnic minorities in the Belgian Census 1991-2001. *Ethnicities*, 7, 390-415.
- SWYNGEDOUW, M. (1989) De keuze van de kiezer. Naar een verbetering van de schattingen van verschuivingen in de partijvoorkeur bij opeenvolgende verkiezingen en peilingen, Leuven/Rotterdam KULeuven/Erasmus Universiteit.
- SWYNGEDOUW, M. & BILLIET, J. (2002) De kiezer heeft zijn redenen. 13 juni 1999 en de politieke opvattingen van Vlamingen., Leuven, Acco.
- SWYNGEDOUW, M., BILLIET, J., CARTON, A. & BEERTEN, R. (1998) De (on)redelijke kiezer. Onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen. Verkiezingen van 21 mei 1995. , Leuven, Acco.
- SWYNGEDOUW, M. & JACOBS, D. (2006) "Wie heeft in 2003 gestemd voor de kandidaten van vreemde afkomst in Vlaanderen (België)?", pp.153-169 in KHADER, B., MARTINIELLO, M., REA, A. & TIMMERMAN, C. (eds.) *Immigratie en*

integratie anders denken. Een Belgisch interuniversitair initiatief, Brussel: Bruylant.

SWYNGEDOUW, M., GOEMINNE, B. & BILLIET, J. (2007) Les déterminants structurels et culturels du vote en Flandre (1999-2003). IN FROGNIER, A.-P., DE WINTER, L. & BAUDEWYNS, P. (Eds.) Élections : le reflux ? Comportements et attitudes lors des élections législatives de 2003 en Belgique. Bruxelles, De Boeck.

TENEY, C. & JACOBS, D. (2007) Le droit de vote des étrangers en Belgique: le cas de Bruxelles. *Migrations Société*, 19, 151-168.

TILLIE, J. (1998) Explaining Migrant Voting Behavior in the Netherlands. Combining the Electoral Research and the Ethnic Studies Perspective. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 14, 71-95.

VAN HEELSUM, A. & TILLIE, J. (2006) Opkomst en partijvoorkeur van migranten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart 2006. IN IMES (Ed.) Amsterdam.

VERMUNT, J. K. (1997) LEM: A General Program for the Analysis of Categorical Data. . Tilburg, Department of Methodology and Statistics, Tilburg University.